

ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. lapkričio mėn. 26 d. / November 26, 1988

Nr. 231(43)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuva tebelaukia savosios išeivijos pagalbos...

Istoriniai 1988-ųjų metų įvykiai Lietuvoje, joje susidariusi revoliucinė situacija ir psichologinė įtampa jau kuris laikas mūsųse kelia didelį susidomėjimą. Mes stebime tuos įvykius iš toli ir vienas kito nuolatos klausinėjame: kuo visa tai pasibaigs? Klausinėjame tarsi sėdėtume dideliame stadione arba teatro salėje, būdami labai sudominti vykstančiomis sportinėmis varžybomis arba vaidinimu scenoje, visai nenuokdami, koks bus tų varžybų galutinis rezultatas arba kokia bus dramos finalinė atomazga? Vieni palaikome vieną komandą arba esame įsijautę į vienus aktorių atliekamų personažus, kiti sergame už kitą komandą ir simpatizuojame kitiems aktoriams. Tai ypač išryškėjo, lyginant du dabar Lietuvoje dominuojančius faktorius – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį ir Lietuvos Laisvės Lygą, visai nematant, jog virš abiejų galvos kabo juodas audros debesys.

Čia netenka kalbėti apie pasyviuosius, nuo lietuviškojo veikimo išeivijoje visai nusišalinusius ir iš viso nebeturinčius jokių sentimentų Lietuvai. Atrodo, jog jiems Lietuvos likimas jau visai nebeturi. Tai turbūt yra vienas iš pagrindinių požymių, sprendžiant klausimą: ką laikyti lietuviu?

Mūsų išeivijoje tačiau yra daug energingų, veiklių, judančių ir kažką darančių lietuvių. O pažvelgus iš šalies, matyti, jog ne visų tas veikimas yra reikšmingas, prasmingas arba reikalingas.

Dabar labai krenta į akis tai, jog sumarinis veikimas net ir tų, kurie tikrai atlieka svarbų ir Lietuvai reikalingą darbą, deja, šiuo metu nei savo kokybe, nei to darbo intensyvumu visai nesiskiria nuo tos sumarinės veiklos, kokia ji buvo, pavyzdžiui, prieš porą metų, arba net prieš metus, kada buvo sunaudota daug energijos smerkiant „apskritoją stalą“ Vilniuje dalyviams.

Taigi ir kitataučiams mūsų elgesys ir jiems nesuprantamas mūsų delsimas duoda pagrindą manyti, jog dabartiniai įvykiai Lietuvoje nėra verti ir jų pačių dėmesio. Tai, ką rašo jų laikraščiai – tikrai dienos sensacija. Deja, nesame jiems mūsų tėvynės veidrodžiu, kokių visi turėtume būti.

Amerikoje ir kituose kraštuose sutikau daug lietuvių, kurie tik-

rai ir be jokio apsimetimo nuosirdžiai išgyvena dabar Lietuvoje vykstančią dramą. Jie blaiviai ir objektyviai ją vertina ir realistiškai žiūri į savosios tėvynės ateitį. Jie nori visomis savo jėgomis, kad ir netiesioginiu būdu, padėtų Lietuvai išsivaduoti iš jos tebevelkamo okupacinės priespaudos jungo ypač dabar. Tačiau ir jie žvalgosi į vadus arba ieško kitų iniciatorių. Negavę vadų pritarimo, patys tapti iniciatoriais nesiryžta, bijodami pasilikti kitų nesuprastais ir pajuoktais arba užsitraukti vadų nemalonę.

Inspiracija daugumai tiktai savuoju autoritetu paremtos nuomonės, nesvarbu, kad pasenusios ir atsilikusios nuo gyvenimo, de ja, kai kam išeivijoje yra tiesiog chroniška liga.

Labai, oi kaip labai reikalingas rimtas persitvarkymas visoje mūsų išeivijoje ypač dabar, kad Lietuva, kaip tik dabar, galėtų už jos nusitverti taip, kaip kad skęstantysis griebiasi už gelbėjimosi rato.

Dabartiniai įvykiai Lietuvoje verčia iš pagrindų pertvarkyti visą mūsų išeivijos organizuotą veikimą. Nei dienos, anei valandos negalima delsti, kad mūsų pagrindinės organizacijos – VLIKas, PLB ir ALTA tuojau pat surastų bendrą kalbą tam, kad apjungtų ir sukoncentravtų visas fizines ir dvasines pajėgas galima būtų pradėti energingą veikimą tokia kryptimi, kuri Lietuvai šiuo metu yra reikalingiausia.

Ne nepriklausomybės atgavimas Lietuvai šiuo metu yra svarbiausias dalykas, o išsaugojimas to, kas einant keliu į laisvę jau yra pasiekta, ir pasiekimas to, kas dabartinėje Lietuvos situacijoje dar įmanoma pasiekti.

Kiekviena diena praleista vien tik pasyviai įvykių Lietuvoje stebėjimui yra didelis praradimas. Lietuvoje jau dabar yra iškilęs didelis pavojus, jog ir Persitvarkymo Sąjūdžio, ir Lietuvos Laisvės Lygos veikimas, pagaliau ir pats, lyg lelijos žiedas prasiskleidęs, tautinis atgimimas gali pasibaigti taip, kaip panašūs siekimai ir reiškiniai pasibaigė kituose sovietų kontroliuojamuose kraštuose: prieš 40 metų Rytų Vokietijoje, prieš 32 metus – Vengrijoje, prieš 20 metų – Čekoslovakijoje ir prieš 7 metus – Lenkijoje.

Pažvelkime dabar į Lietuvą (Nukelta į 2 psl.)

Karalius kenčiančiam pasauliui

Kristaus karališkumas Morkaus evangelijoje

ALDONA ZAILSKAITĖ

Ruduo eina prie galo. Beveik visi lapai jau nukritę. Gamtos žydėjimo, vaisingumo sezonas užsibaigė, netrukus prasidės gilus žiemos miegas. Gamtos metams besibaigiant ir Bažnyčia eina prie liturginių metų galo, priešpaskutinį metų sekmadienį parinkdama skaitinius, apie mūsų pasaulio pabaigą – kaip Dievui ištikimoji tauta bus išgelbėta per negandos laiką (Dan 12:1-3), kaip Kristus sėdi Tėvo dešinėje, laukdamas, kol jo priešai bus patiesti jam po kojų (Žyd 10:11-14, 18), ir kaip Žmogaus Sūnus, mėnuliui gėstant ir žvaigždėms krentant, ateis debesyje su šluota, kad išvalytų žemę (Morkaus 13:24-32).

Paskutinį liturginių metų sekmadienį yra švenčiama Kristaus Karaliaus ar Valdovo šventė, kas yra lyg praplėtimas, sustojimas prie praėjusio sekmadienio skaitiniuose minėto Kristaus, sėdinčio Tėvo dešinėje, ar Žmogaus Sūnaus, ateinančio debesyje su didele šluota. Todėl ir šios šventės skaitiniai apibūdina tą Žmogaus Sūnų (Dan 7:13-14), pristato Kristų kaip tą, kuris, iš meilės savuoju krauju mus atpirkęs, padarė iš mūsų karalių (Apr. 1:5-8), ir primena, kaip jis Pilotui pasakė, kad jis yra karalius (Jn 18:33b-37).

O mes gyvename kultūroje, pamilusioje demokratija, piktiname bet kokia tironija, despotizmu, pasibaisėjame karaliais, pavergusiais milijonus, kad savo galvas aukso karūnomis papuoštų. Sunku užmiršti ir mūsų tautos nelaimingą patirtį su Lenkijos valdovais, Rusijos carais, dabartinę jos priespaudą sovietų imperijoje. Tad sunku džiaugtis pompatiškais Kristaus Karaliaus vaizdais.

Taip, kas sekmadienį kartojame, kad Kristus sėdi Tėvo dešinėje, tikime, kad kartą miręs ir prisikėlęs, dabar jis yra savo garbėje – bet sakyti, kad karaliauja – lyg ir nesiderina su jo gyventu gyvenimu žemėje; be pastogės, pamilus elgetas, prastiokas, nusidėjėlius, paliegius, silpnuosius.

Matydamas karališko Kristaus paveikslą, kai kas tik aiškiau pasijunta Kristaus, pasitraukusio karaliauti, apleistas – kai milijonai Afrikoje miršta badu, kai auga pasaulyje tūkstančiai net ir visai nekaltų žmonių, mirstančių lėta mirtimi nuo AIDS, kai net mūsų krašte bematant sunkėja, ne mažėja vargšų skaičius, kai pa-

sauliui gresia ekologinis susinakinimas ir dar daugybė kitų pavojų. Ar tai Kristaus karališkumas, gali kai kas paklausti. O jei Kristus tik danguje karaliauja, kodėl reiktų mums žemėje tai švesti? „Manęs neužbovysi amžinybės viltimi; jei tikėjimas man nepadaeda dorotis su realiu pasauliu, neturiu laiko davatkiškoms fantazijoms“, pasakytų ne vienas realistas.

Bet ar iš tikrųjų Kristaus Karaliaus šventė yra nereali kenčiančiam pasauliui? Ar gal tik šiuo atveju mes, modernūs žmonės, nebūsime praradę kurios nors dalies savo krikščioniško paveldo? Manytum, kad gal ir esame. Gal mūsų ausys nejučiomis išsėnuoja net ir Kristaus Karaliaus šventės skaitiniuose labai realistiškas užuominas apie Kristaus kančią ir mirtį, be kurių jis iš tikro nėra joks karalius – nei Tėvo dešinėje, nei savo mistiniame kūne žemėje – tikinčiuosiuose Bažnyčioje.

Iš tikrųjų gal gyvendami patogia, nepersiekiamai laisvame pasaulyje, nebesuprantame Kristaus kančios svarbos gyvenimo žmogiškumo išsaugojimui. Tą gerai supranta Sibiro kančiose nepalūžę mūsų tautiečiai, tie, kurie drįsta, mirčiai žiūrėdami į akis, liudyti teisybę ir dorą. Kristaus kančios svarbą, kovojant prieš smurtą, melą, žmonių išnaudojimą, moralinį naikinimą – net ir kovojant prieš savo paties dvasią naikinančius polinkius – gerai supranta kiekvienos tautos ir kiekvienų laikų herojai – šventosios ir šventieji – kanoniizuoti ir nekanoniizuoti.

Kristaus kančios kartinė svarba krikščionybėje matoma ir iš to, kaip ir krikščioniškoji evangelija rutuliojosi. Žinia, seniausioji evangelija – Morkaus – tebuvo surašyta ne anksčiau negu trisdešimt penkeri metai po Kristaus mirties. Prieš tai evangelija buvo skelbiama žodžiu, tik vėliau krikščionims šen ten užrašinėjant kai kuriuos Kristaus posakius, girdėtus iš jį pažinojusių. Egzegetai rado, kad seniausias skelbiamos evangelijos – gerosios naujienos turinys buvo Kristaus išganingoji mirtis ir prisikėlimas. (Tokių pirmųjų pamokslų parankius pavyzdžius turime Petro pamoksluose, ypač Apd 2:22-36, 4:8-12, ir Pauliaus laiškuose.) Tik vėliau prie Kristaus kančios prasmės skelbimo buvo pridėtos jo kančios kelio detalės, o dar vėliau į kančią vedusio gyvenimo pasakojimai, kurie tada jau buvo surašyti mūsų turimose Evangelijose.

Tai svarbi sąvoka – Evangelijose surašytas Kristaus gyvenimas matytas kaip paaiškinimas, kodėl Kristus – Mesijas turėjo mirti. Kad Mesijas, t.y., žydų tikėtasis karalius, juos išvaduos, turėtų mirti – tai ir tuomet, ir dabar yra daug kam papiktinimas. Šitai išaiškinti buvo surašytos evangelijos: parodyti, jog kaip tik Kristus mirtyje iškilo tikrasis jo karališkumas – koks jis karalius. Jis



„Palytėjimas“
Nuotrauka Sauliaus Paukščio (Vilnius, Lietuva)
Iš septynioliktosios Lietuvių fotografijos parodos, vykusios 1988 m. spalio mėn. 21-30 d. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

yra tikras karalius, bet ne žemiškasis sąvokomis.

Kaip Morkaus evangelijos autorius tai atlieka penkiolik-tame evangelijos skyriuje, Kristaus kančios aprašyme, gražiai iškelia kun. Frank Matera savo pasakojime Morkus naudoja ypač aštrią ironiją, net kraudamas vieną ironiją ant kitos. Morkaus 15-tas skyrius yra pilnas užuominų į kitas evangelijos vietas, nes tai yra jo evangelijos pabaiga ir susumavimas. Prisikėlimo epizodus pridėjo vėlyvesnieji evangelijos redaktoriai, nes jie kažkaip nepastebėjo Jėzaus triumfo kančios aprašyme. Nepastebėtume gal ir mes, jei kiti mums neparodytų.

Kristaus karališkumas Morkaus evangelijoje

Tad žvilgtelėkime trumpai į Morkaus evangelijos struktūrą, kuri kaip tik sukurta nurodyti Kristaus karališkumo bruožus. Aplamai žiūrint, šv. Morkaus evangelija susideda iš trijų dalių: (1) įvykiai Galilėjoje – stebuklai, gydymai, apaštalų pašaukimas; (2) kelionė į Jeruzalę (8:27-10:45); (3) keliavimas į Jeruzalę (10:46-52), kuri prasideda su Petro išpažini-

mu, kad Kristus yra Mesijas – t.y., karališkasis Izraelio gelbėtojas, bet čia, kaip ir kitur šioje evangelijoje prieš jo kančią, kai tik kas nors suvokia Jėzų esant Mesiju, Jėzus uždraudžia apie tai kalbėti; šiame skyriuje, mokydamas, ką tai reiškia jį sekti, jis trimis atvejais išpranašauja savo kančią; ir (3) įvykiai Jeruzalėje. Čia Jėzus jau aiškiai konfrontuoja tuos, kurie siekia kitus pavergti, savo tikslams, pasi-pelnymui išnaudoti – fariziejus bei kitus, kurie, Dievo vardu kalbėdami, atstumia žmones nuo Dievo, jiems uždedami nepanešamas naštas.

Nuo pat evangelijos pradžios Morkus rodo Kristų vartojantį dievišką (karališką) galią ne tik audras suraminant, bet ir žmones gydant, piktąsias dvasias išvarinėjant ir nuodėmes atleidžiant, t.y. žmones vaduojant iš tamsybės, ligų, piktųjų dvasių bei nuodėmių. Tačiau iš pat pradžių Morkus taip pat parodo, kaip jo tokios galios vartojimas padaro jam priešų, kurie jau nuo pat pradžios tyko jį sunaikinti. Tačiau jiems nepasiseka, kol neateina laiko pilnatvė.

Kelionėje į Jeruzalę, mokydamas, kokia jo karalystė ir ko iš jos galima tikėtis, Jėzus tris kartus atitaiso apaštalų klaidingą jo mesijškumo supratimą, pranašaudamas savo kančią ir mirtį.

Šios pranašystės apibūdina tris jo mesijškumo-karališkumo bruožus. Pirmoji kančios pranašystė įvyksta po to, kai Petras pripažįsta Jėzų esant Mesiju. Čia Jėzus apie save kalba dviguba prasme, vartodamas išsireiškimą „Žmogaus Sūnus“: (1) žmogus, kuris priešingai dievams, dėl žmogiškos prigimties turi kentėti ir (2) taip pat ir Danieliaus knygoje užsimintą žmogaus sūnaus prasme: to, kuris ateis debesyje, įsteigdamas naują, atkurtą, tobulą karalystę. Kai Petras pasipiktina Jėzaus kančios pranašyste (8:31), Jėzus paaiškina, kad nėra kito kelio ir tiems, kurie nori juo sekti (8:34-35).

Apaštalai buvo panašūs į mus: kančios būtinumo, norint karaliauti su Kristumi, jie nesuprato. Antrąją kančios pranašystę Jėzus padarė po to, kai apaštalai jo paklausė, kodėl jie negalėjo išvairinti piktosios dvasios iš vaiko. Jėzus atsakė, kad tai galima padaryti tik malda (9:28-29). Apaštalai, matyt, manė, kad, būdami Kristaus sekėjai, tad ir galios patikėtini, jie galės patys išvarinėti piktąsias dvasias. Kristus gi jiems atsakė, kad tai įmanoma tik malda. Kristaus karališkoji galia remiasi ne asmenišką galia, bet dievišką galia, bet dievišką galia,

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Lietuvai reikalinga kitokia išeivijos pagalba • Kristaus karališkumas šv. Morkaus evangelijoje • Tilžės aktas po septyniadesimt metų • Mažosios Lietuvos poetų antologija • Fridricho Bajoraičio, Mikelio Hofmano, Kristupo Lekšo eilėraščiai • Dainavos ansamblio „Lietuviškos Užgavėnės“ • Lietuviška „Antis“ Italijoje

Tilžės aktas 1988 metų tautinio atgimimo šviesoje

Mažosios Lietuvos rezistencinis sąjūdis kreipiasi į Šventą Tėvą

Prieš 70 metų Prūsų Lietuvos tautinė taryba, įsisteigusi 1918 m. lapkričio mėn. 16 d., paskelbė deklaraciją, kurią išleido 1918 m. lapkričio mėn. 30 d., kad Mažoji Lietuva nori atsiskirti nuo Vokietijos ir susijungti su Didžiąja Lietuva, 1918 m. vasario mėn. 16 d. paskelbusia savo nepriklausomybę. Nuo tada Lietuva pergyveno daugybę reikšmingų istorinių permainų, o Mažosios Lietuvos geografinė ir politinė padėtis atsėdūrė itin problematiškoje ir kritiškoje mūsų tautai būklėje.

Mažosios Lietuvos lietuviams rūpi, kad jų tėvų žemė, totaliai nusiaušta baisaus holokosto, neliktų už prisikeliančios tautos ribų ir atsakomybės išsaugoti tą jos gyvenimo erdvę krikščionybei. Gelbėdami krikščionybę ir tautą jos naujo prisikėlimo aušroje, jie kreipiasi į Šventą Tėvą, prašdami priskirti jų tėviškės kraštą prie Lietuvos bažnytinės provincijos.

Šių metų rugėjo 15 dieną Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio taryba pasiuntė popiežiui Jonui Pauliui II tokio turinio laišką:

Šventasis Tėve,

Tikėdami, kad tikėjimo dalykuose nėra menkų ir nesvarbių reikalų, mes, Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio taryba, drįstame kreiptis į Jus, Šventasis Tėve, su prašymu, kad Apaštališkasisostas Mažąją Lietuvą, šandien TSRS ribose vadinamą Kaliningrado sritimi, priskirtų prie Lietuvos bažnytinės provincijos, nes tai nuo amžių lietuvių žemė.

Senųjų graikų bei romėnų pirkliai, gabendami pas save Baltijos jūros gintarą, rado tas pačias lietuvių gentis, ten apsigyvenusias prieš Kristaus laikus ir kurios ten, nežiūrint į 1709–11 m.



Karaliaučiaus katedros viena iš šoninių navų (nuotrauka daryta šių metų vasarą).

baisųjį marą ir amžius užtrūkusius vokiečių sistemingus bandymus tas žemes kolonizuoti vokiečiais ir jas švokietinti, net iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos plačiai gyveno ir (ypač senesnieji) vis kalbėjo lietuviškai.

Romėnų istorikas Tacitas pirmajame šimtmečiu po Kristaus aiškus, tas pačias senas lietuvių gentis, dorybių bei ūkininkavimo atžvilgiu statė pavyzdžiu vakaruose nuo jų gyvenantiems ger-

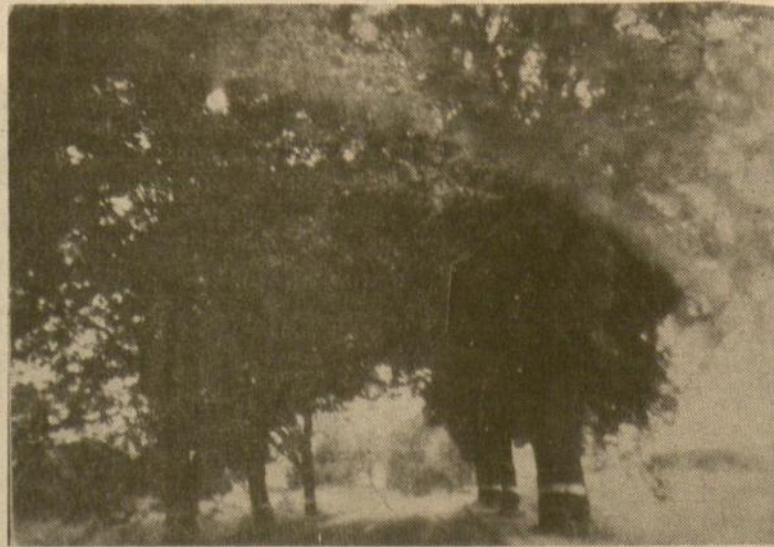
manams.

Graikų geografas ir astronomas Ptolemėjus antrame šimtmetyje po Kristaus išvardijo ten gyvenusias prūsų/lietuvių gentis: galindus ir sūdūvius. Tie patys vardai tose pačiose vietovėse minimi ir Petro Dusburgiečio tryliktojo amžiaus kronikoje, aprašančios kaip kryžiuočiai prūsus ir lietuvius naikino. Herkus Mantas 1261-1273 metais buvo sukėles tą žemę prieš kryžiuočius.

Tame krašte kankinio mirtimi mirė šv. Vaitiekus 997 metais ir šv. Brunonas 1009 metais, kuris 1008 metais buvo pasiekęs ir pietų Lietuvą. Ten tryliktoje šimtmetyje, popiežių Inocento III, Honorijaus III ir Grigaliaus IX pavedimu, sėkmingai vykdė tikro misionieriaus darbą vyskupas Kristijonas.

Ten 1547 metais kun. Martynas Mažvydas savo *Kateizmu* pradėjo lietuvių spausdintą žodį, o 1579-1590 metais kun. Jonas Brekūnas išvertė Šventąjį raštą į lietuvių kalbą. Ten Danielius Kleinas 1653 metais išleido lotynų kalba pirmą „Grammatica Lituonica“. Ten kun. Kristijonas Donelaitis 1765-1775 metais parašė poemą „Metai“, dabar išversta į visas Europos kalbas ir net į japonų kalbą. Ten Karaliaučiaus universiteto vicerektorius Liudvikas Gediminas Martynas Rėza 1825 metais išleido pirmąjį *Dainų* rinkinį lietuvių kalba. Ten Karaliaučiaus universiteto profesorius Fridrichas Kuršaitis 1847 metais išleido pirmąjį lietuvių kalbos kirčiavimo mokslinį veikalą, kurio sekė lietuviškieji žodynai, gramatika, šv. Rašto ir giesmynų nauji tekstai. Ten 1860-1875 metais, o ypač po to, kai rusai numalšino 1863 metų sukilimą ir Lietuvoje siautė Muravjovas „Korikas“, Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius spausdino savo religinius ir visuomeninius raštus ir juos slaptai gabeno į Lietuvą išplatinimui. Ten 1883-1886 metais buvo leidžiamas pirmasis atgimstančios Lietuvos žurnalas *Aušra*. Ten 1886-1904 metais, t. y. iki lietuvių kalba rašinių lotynų rašmenimis spausdinimo draudimo panaikinimo, buvo leidžiama daugybė katalikiškų knygų bei laikraščių, iš ten slaptai išplatinimui gabentų į Lietuvą.

Ten 1898 metais Mažosios Lietuvos lietuviai išrinko J. Smalą savo atstovu į Vokietijos Reichstagą. Ten tris kartus iš eilės: 1903, 1908 ir 1913 metais lietuviai išrinko prof. Vilių Gai-galaitį savo atstovu į Prūsijos Landstagą. Ten 1918 metais išrinktoji Mažosios Lietuvos taryba atskiru aktu pareikalavo „priguldymo Mažosios Lietuvos prieš Didžiosios Lietuvos“ ir 1919 m. balandžio mėn. 8 d. raštu tai reikalavimą pateikė Versalio taikos konferencijos pirmininkui. 1920 m. kovo mėn. 20 d. Lietuvos valstybės taryba savo nariais kooptavo Mažosios Lietuvos tarybos atstovus. Tos žemės sūnus lietuvių rašytojas ir filosofas dr. Vilius Storasta-Vydūnas (1868-1953), vienintelis nacinėje Vokietijoje, buvo išdrįsęs raštu pareikšti Vokietijos kancleriui Hitleriui protestą dėl nacių antihumaniškumo.



Kelias iš Karaliaučiaus į Tilžę (nuotrauka daryta šių metų vasarą).

Ten, ką Antrojo pasaulinio karo audra neišžudė, sovietiškas okupantas išnaikino, o neišnaikintus (daugiausia autochtonus lietuvius) išvežė į Sibirą, jų vieton atgabenant veik vien rusus iš RSFSR. Tačiau ten dabar vėl yra apie 45,000 lietuvių. Tai tie lietuviai, kurie Stalino laikais buvo išvežti iš Lietuvos ir 10-15-25 metus iškalėję sovietų koncentracijos stovyklose ir išlikę gyvi, negavę leidimo grįžti į

ten, iš kur jie buvo išvežti, apsigyveno toje Kaliningrado srityje, kuri formaliai sovietų valdžios yra priskirta prie RSFSR ir tik kurioje tie buvę kaliniai, norėdami būti arčiau savo tėvynės, galėjo apsigyventi.

Ten jie neturi nei vienos bažnyčios, bet gal, tą sritį prijungus prie Lietuvos bažnytinės provincijos, bus imanu ir joje įkurti, įrengti, o gal net pastatyti bažnyčia. Drauge manome, kad tą sritį, iki šiol priklausančią Varmijos vyskupijai, priskyrus prie Lietuvos bažnytinės provincijos, Lietuvos dvasiškieji galės ir ten pradėti apaštalavimą, atnešti dvasinę paguodą tiems išlikusiems sovietų koncentracijos stovyklų buvusiems inamiams.

Su krikščioniška pagarba,

Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio taryba

- Vincas Žiobrys, pirmininkas
- Algis A. Regis, sekretorius
- Nariai:
- R. Buntinas
- A. Kleinaitis
- J. Lampsatis
- Apolinaras P. Bagdonas
- Jonas Dainauskas
- Balys Račkauskas
- Vilius Trumpjonas
- Vacys Prūsas

Karalius kenčiančiam pasauliui

(Atkelta iš 1 psl.)

kurios reikia prašyti. Karaliavimas su Kristumi nėra savarankiškas galios vartojimas, o priklauso nuo Tėvo, buvimas Dievo tarnu žmonių naudai, ne savo pasitenkinimui. Savo karaliavimui nusakyti Jėzus ir antrą kartą pranašavo kančią, paaiškinamas, kas yra tikroji garbė jo karalystėje: „Jei kas trokštąs būti pirmas, tebūnie paskutinis ir visiems tarnauja“ (8:35).

Bet, matyt, kad ir to paaiškinimo mokiniai nesuprato, nes netrukus jie vėl prašo svarbiųjų vietų (iš Kristaus kairės ir dešinės) jo karalystėje arba bent, kad jis jiems pats turės žiauriai kentėti, bet kentėjimas laukia ir jo mokinių, kurie nori su juo karaliauti (10:38).

Taigi Kristaus mokinys rūpinasi ne galios turėjimu, kad ir per patį Kristų ar iš Dievo, ne aukšta vieta Dievo akyse, jau nekalbant — žmonių, o tarnavimu kitiems, net iki mirties. Tai vienintelis atpildas, kurį Kristus savo mokiniams pažada, ir jis pats savo kančioje yra to mokymo pavyzdys (10:45).

Taip, Kristus turėjo paties Dievo galią ir jis ją perleido savo mokiniams, bet Dievo galios naudojimas jam nešė mirtį nuo tų, kurie Dievo galiai priešinosi, nes ji pastoja kelių jų pavergiančioms, kitus išnaudojančioms užmačioms. Karaliavimas su Kristumi yra galios naudojimas, priešintis blogiui: ne savų ambicijų, kad ir dvasinių, tenkinimas, o savos gerovės užmir-

šimas ir pasivedimas Dievo tikslams, nes ir fizinė mirtis nieko nereikia prieš dievišką garbę, kuria su Kristumi dalijamės.

Kristaus karališkumas jo kančioje

Skaitant Morkaus evangeliją nuo pradžių, pastebėsime idomų dalyką. Visoje evangelijoje iki pat 15-to skyriaus, Morkus žodžio „karalius“ ryšium su Kristumi nėra nė karto minėjęs. O šiame paskutiniame skyriuje Morkus žodį „karalius“ pavartoja net šešis kartus, trijose situacijose: 1. kai Pilotas Kristų apkaltina vadinimusi karaliumi (15:2); 2. kai minia jį atmeta kaip karalių (15:9, 12); 3. kai jis yra pajaukiamas kaip karalius (15:18) ir kaip žydų karalius nukryžiuojamas, viešai pripažįstamas karaliumi iš-kaba ant kryžiaus (15:26).

Išryškinti Kristaus karaliavimo sampratos Morkus vartoja įvairias kontrasto ir ironijos formas. Morkus Kristų parodo kontraste su žemišku valdovu Pilotu, tada įnirtusios minios lūpose, kuri laukė Mesijo-karaliaus ir kuri, kai jai buvo duota pasirinkti Jėzų ar Barabą, pasirenka Barabą, ir taipogi trijuose iš Jėzaus tyčiojimosi epizoduose. Ypač pastaruosiuose Morkus pabrėžia įvairius Kristaus karališkumo bruožus.

Pradėkime pirmąsias pastebėdami, kaip Morkus vartoja vadinamą įreminimą — savo laikotarpio literatūrinę priemonę svarbioms mintims iškelti. Pirmieji, labai dideli rėmai, apima visą penkioliką skyrių ir duoda jam tematinį kontekstą: skyrius prasideda Pilotu rūmuose, kur jis atiduoda Kristų budeliams, ir vėl

į juos sugrįžta, kai Juozapas iš Arimatėjos pas Pilotą ateina prašyti Jėzaus lavono.

Morkus Pilotą priešpastato Kristui Pilotu pasikalbėjime su Jezumi. Ir Jėzus, ir Pilotas yra gavę galią, abu yra valdovai. Tačiau Kristus vienaip vartoja savo dievišką galią, Pilotas — kitaip. Jėzus Alyvų darželyje, nors ir nenorėdamas, pasiveda Dievo valiai ir laisvai eina atlikti išganymo darbo, nežiūrint, kaip brangiai jam tai atsieitu. Žinodamas, kad jo galia yra iš Dievo, ne iš jo paties ar patrakusios minios, nejučia reikalo niekam įtikti. Pilotas gi savo galią vartoja ne žmonėms tarnauti, siekiant bendrojo labo, o jiems pataikauti. Jis pasiduoda įnirtusiai miniai ir jai leidžia nueiti į tamsiausią dieną žmonijos istorijoje. Pilotui irgi buvo duota galia — tačiau jis atsiskakė ją panaudoti, pasidavė tamsybių dvasiai, vien dėl to, kad žiūrėjo ne Dievo valios, o trumpalaikio savo patogumo, išventgi galimų riaušių, įtikti žydų vadams ir galų gale gauti iš cėsoriaus pagyrimą.

Žodiniai rėmais Morkus pažymi ir kiekvieną iš trijų tyčiojimosi epizodų. Kareivių pasityčiojimas (15:16-20) įreminamas žodžiu nukryžiuoti: „O Jėzų nukryžiuoti“ prieš pat kareivių tyčiojimąsi ir „Tuomet kareiviai išveda Jėzų nukryžiuoti“ tuoj po jo. Viduj šio pasityčiojimo Morkus naudoja dar vienus skliaustelius: pradeda ir baigia šį epizodą, paminėdamas purpurinį apsiaustą (15:17-20).

Antrasis pasityčiojimas, Kristui jau esant ant kryžiaus, įvedamas ir užbaigiamas, paminint

laiką — trečią ir šeštą valandą (15:25-33a). O pats šis praeivių pasityčiojimo pasakojimas prasideda ir pasibaigia, paminint kartu su juo nukryžiuotus ir besityčiojančius plėšikus.

Trečiasis pasityčiojimas prasideda ir pasibaigia, paminint Kristaus šauksmą dideliu balsu, įjungiant ir pradžioje, ir pabaigoje Eliją (15:35-37). Šie įreminimai atkreipia klausytojo-skaitytojo dėmesį, kad tarp jų kas nors

svarbaus yra pasakyta apie Kristų — tai lyg Morkaus eilučių pabraukimas.

Kiekvienas šių pasityčiojimų ironizuoja po vieną Kristaus karališkumo bruožą, Kristaus titulą, kurį Morkus išryškina kančios atpasakojime, ir kuriuos Morkus paskelbė evangelijos pačioje pradžioje, tuo pasakydamas, kaip jis šioje evangelijoje žada Kristų pristatyti. Pačioje pirmoje evangelijos eilutėje, kuri

laikoma Morkaus paties šiai evangelijai duota antrašte, skaitome: „Jėzus Kristus, Dievo Sūnaus, gerosios naujienos pradžia.“ Šioje antraštėje žodis „Kristus“ nusako Jėzų kaip karalių — „Kristus“ yra graikiškas atitikmuo hebrajiškam „Mesijas“.

Pirmasis pasityčiojimas — Jėzus nežydų karalius. Pirmame pasityčiojime iškeliamas Kristus kaip karalius nežydiškoje visuomenėje. Morkus čia meistriškai pavartoja ironiją: romėnai, žydų tautos pavergėjai, okupantai, tyčiojasi iš Jėzaus, kaip pretendento į žydų karalių — Mesiją. Terminas „žydų karalius“ yra nežydų terminas; žydai jį būtų vadinę Mesiją. Čia dar viena ironija: Pilotas žydams norėjo paleisti jų karalių, bet žydai jį atmetė, tad jis liko karaliumi nežydams. Tai dar viena ironija — ir romėnai Jėzų pajaukia ir kankina kaip karalių.

Šis pasityčiojimas pasibaigia dar ir paskutine ironija: romėnai baigia savo pasityčiojimą, šį karalių neva pagarbindami. Tikinti, kuriam Kristus iš tikrųjų yra ir karalius, ir Dievas, ši Morkaus scena numatyta piktinti iki ašarų. Kristus mums yra karalius: mes jį apvainikuotume, aprengtume purpuru, mes rūpintumėmės jo didžiausiu patogumu ir galiausiai jį pagarbintume. Tačiau Kristus, nors būdamas karalius, dėl to, kad jis yra ištikimas savo Tėvui, susilaukia tik ironiškiausios pagiežos, kančios ir mirties.

Antrasis pasityčiojimas: Kristus — Izraelio karalius. Antrasis pasityčiojimas vyksta, Jėzui esant ant kryžiaus. Šio pasityčiojimo pradžioje, pažymėtoje trečia (Nukelta į 4 psl.)

Lietuva tebelaukia...

(Atkelta iš 1 psl.)

naujomis akimis ir palikę už durų savo negyvenimiškus principus, ambicijas ir intrigas sėskime už apskritojo stalo ir kaip Siksto kopyčios konklavoje — nevalge ir negėre, nepasikelkime nuo to stalo tol, kol nesudarysime bendro, efektyvaus ir veiksmingo veikimo Lietuvai plano, pirmiausia siekiant viso pasaulio paramos. Pastarasis uždavinys labai nelengvas ir jo rezultatai ne iš karto pasiekiami, tačiau šio tikslo siekimas dabar yra privalomas visiems.

Jau kuris laikas pasaulio laikraščiai, įskaitant ir pačius didžiuosius, dažnai rašo apie sovietų užgrobtuosius Pabaltijo kraštus ir apie tai, kas juose dabar vyksta. Deja, tų jų pastangų beveik neatspindi mūsų iš-eivijos lietuviškoji spauda. O labai reikėtų visiems lietuviams žinoti kada, kam ir kokių adresu siųsti gausias padėkas už visą tą Lietuvai tikrai reikšmingą žurnalistinę paramą jai, kad ir toliau toji pasaulinė spauda pasilikti dėmesinga Lietuvai ir kitiems abiems Pabaltijo kraštams. Pameginkime tą kitataučių spaudą papirkti nors lietuvišku mandagumu, nuosirdumu ir ... lankstinukais apie Lietuvą.

Mažiau kaip prieš metus buvo keliama idėja Amerikos didžiojoje spaudoje už 25,000 dolerių nupirkti tiktai vieną vienkartinį puslapį, paskirtą Lietuvai. O dabar ar kas nors suskaičiavo kiek šimtų puslapių, iš-eivijai nekainavusių nei cento, Pabaltijo kraštams paskyrė vien tiktai patys didžiausieji pasaulio laikraščiai?

Pagaliau, ar žino dabar šiekiečiai aukščiausioji Amerikos valdžia apie tai, kaip Amerikos lietuviai reagoja į dabartinius įvykius jų pačių tėvynėje?

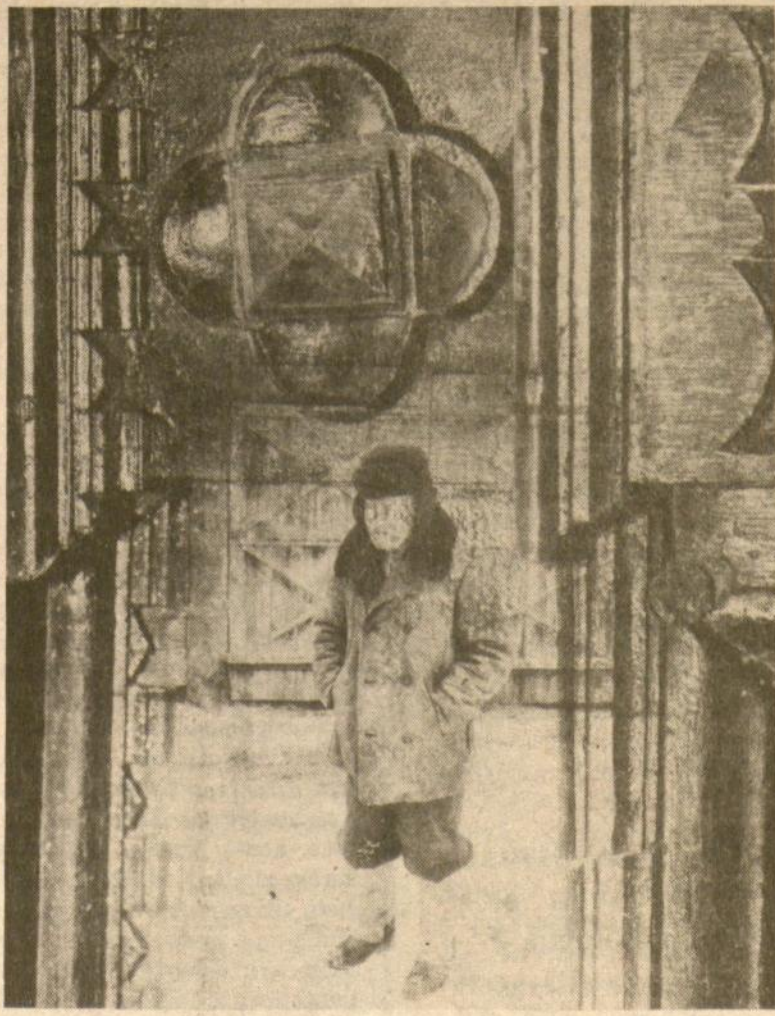
Ar dabar daroma viskas, kas įmanoma ir kas neįmanoma, norint užsitikrinti konkrečių ir tikrai efektingą paramą Lietuvai iš JAV vyriausybės pusės? Daugkartiniai JAV vyriausybės patvirtinimai, jog ji ir toliau nepripažins Lietuvos įjungimo į TSRS dabar Lietuvos jau nebeįtenkina. Ji labai gerai prisimena tas JAV vyriausybės klaidas, padarytas dar nepasibaigus Antrajam pasauliniam karui, kurios nulėmė tragišką Lietuvos likimą.

Ar kas nors dabar daroma, kad sovietų užgrobtų Pabaltijo kraštų klausimas būtų pagaliau įvestas į Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos dienotvarkę? Nejaugi Lietuva, Latvija ir Estija ir dabar dar nenuspelnė, kad joms aukšto lygio tarptautinėse organizacijose, konferencijose ir pasitarimuose būtų rodomas toks pat dėmesys, kaip, pavyzdžiui, nuolat yra rodomas Afganistanui arba palestiniečiams? Nejaugi Pabaltijo kraštai tiktai krauju galėtų tokį dėmesį nusipirkti? Jeigu taip, tai krauju užmokėta avansu jau prieš keletą dešimtmečių!

Ar nebus pražiopsota proga vėl į Ameriką atvykstančiam Michailui Gorbačioviui priminti, jog Pabaltijo kraštų iš-eivija užjūriuose atsėdūrė, vengdama stalininio teroro ir represijų, ir kad su jos nuomonėmis dar ir dabar sovietams yra privalu skaitytis?

Visų tokių ir panašių klausimų fone tiesiog koku skaityti tokius banalius skelbimus: „Lietuva laukia laisvės — remkime Tautos fondą!“ Lietuva ne laukia, o jau dabar kovoja dėl savo laisvės!

Rašantis neturi tikslo ką nors mokyti ar vien tik priekaištauti. Šiuo rašiniu norima tiktai įspėti, jog Lietuvos dabartinė padėtis yra tiesiog kritiška, nes ji stovi prieš išsilaukymo arba visiško (Nukelta į 4 psl.)



„Vakaras miesto širdy“

Nuotrauka Saulyaus Paukščio (Vilnius, Lietuva)

Iš septynioliktosios Lietuvos fotografijos parodos, vykusios 1988 m. spalio mėn. 21-30 d. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

Kaip ažuols drūts prie Nemunėlio

K. BARENAS

Ir svetur, pastaraisiais metais lyg ir kiek apleistas, staiga atgijo domėjimasis Mažąja Lietuva: plečiasi ligi šiol ištveręs anų vietų lietuvininkų sąjūdis, į kurį įtraukiami ir iš Didžiosios Lietuvos kilę tautiečiai, renkami pinigai sąjūdžio veiklai remti. Susidomėjimas ta kadaise lietuviškų giminių apgyvendinta, o dabar rusų pasiimta žeme ir Lietuvoje didėja. Žemės tos kol kas niekas nesiruošia atiduoti lietuviams, tai tautiečiai daro nors tiek, kad ima stipriau domėtis ano krašto praeitim ir kultūra. Nuo pat pokario vis buvo prisimenamas vien Kristijonas Donelaičius, tas ten gyvenęs ir kūręs didysis lietuvis. Jis ne tik ne kartą iškilmingai minėtas, ne tik jo kūriniai vis naujomis laidomis leista, bet apie jį ir jo darbus ir mokslinių studijų apščiai išleista.

Ilgai vis žvaizdomis, atrodo, į Vydūną žiūrėta – dėl jo čia šis, čia tas vis, matyt, užkliūdavo, nemalonėjis ir jo palikimas laikyta. Dabar jau ir nuo jo ir jo kūrinių pradeda nuimti nemalonės etiketę. Štai neseniai paminėta jo gimimo 120 metų sukaktis. Ta proga šis tas parašyta. Jo raštų maža kas teisleista, bet planuojama, žadama.

To susidomėjimo ir noro sudominti ano krašto praeities kultūros duomenimis rezultatas, be abejo, yra ir 1986 metais „Vagos“ Vilniuje poezijos bibliotekos serijoje „Vermės“ išleista Domo Kauno sudaryta ir jo įvadu ir paaiškinimais aprūpinta antologija *Kaip ažuols drūts prie Nemunėlio* (430 puslapių). Knygos paantraštelėje dar nurodyta: „Iš Mažosios Lietuvos XIX a. – XX a. pradžios lietuvių poezijos“. Sudarytojas, dažnai periodikoje parašęs įvairiomis Mažosios Lietuvos temomis, bus čia įdėjęs nemažą darbo, nes šiai knygai parinkta poezija toli gražu ne visa buvo išleista rinkiniais, kai ka teko parinkti iš periodikos, kalendorių ar rankraščių. Matyt, kad rengėjo pečių negultų per didelę atsakomybę už tokios knygos išleidimą, dar ir, palyginti, didoka Justino Marcinkevičiaus pirmininkaujama redakcinė komisija leido jos rankraštį per savo sieta: A. Baltakis, K. Doveika, V. Kubilius, V. Sventickas ir H. Zabulis – poetai, literatūros istorikai ir kritikai.

Reta tai knyga, bet 5,000 egzempliorių turbūt užteks, nes vargu ji gali būti skirta eiliniam poezijos mėgėjui, kuris įpratęs į moderniau parašytus kūrinius. Čia juk ir kalba pilna germanizmų ir kitokių jau šiandien atgyventų ir išguitų senienų, ir eilivimas dažnai ypač primityvus. Bet džiaugsis tie, kurie



Mikelis Hofmanas



Fridrichas Bajoraitis

trokšta pažinti, ką tie vadina mieji lietuviški prūsai yra sukūrę ir ką jie savo kūriniuose rūpinosi išskelti. Jų poezijos daug buvo ten leistuose laikraščiuose ir kalendoriuose, ir šiai knygai atrinkta jos tik dalis, daugiausia vis tie dalykėliai, kurie buvo labai populiariūs ir po keletą kartų perspausdinami. Didžiausias (net 119 puslapių) iš rankraščių paimtas Sudarytojas, dažnai periodikoje parašęs įvairiomis Mažosios Lietuvos temomis, bus čia įdėjęs nemažą darbo, nes šiai knygai parinkta poezija toli gražu ne visa buvo išleista rinkiniais, kai ka teko parinkti iš periodikos, kalendorių ar rankraščių. Matyt, kad rengėjo pečių negultų per didelę atsakomybę už tokios knygos išleidimą, dar ir, palyginti, didoka Justino Marcinkevičiaus pirmininkaujama redakcinė komisija leido jos rankraštį per savo sieta: A. Baltakis, K. Doveika, V. Kubilius, V. Sventickas ir H. Zabulis – poetai, literatūros istorikai ir kritikai.

Reta tai knyga, bet 5,000 egzempliorių turbūt užteks, nes vargu ji gali būti skirta eiliniam poezijos mėgėjui, kuris įpratęs į moderniau parašytus kūrinius. Čia juk ir kalba pilna germanizmų ir kitokių jau šiandien atgyventų ir išguitų senienų, ir eilivimas dažnai ypač primityvus. Bet džiaugsis tie, kurie

pasisakydami už gimtąją kalbą, ragindami veikti.

Šioje antologijoje, žinoma, nėra Kristijono Donelaičio, kurio kūriniai pokariu buvo išleisti jau nebe kartą. O iš viso čia pristatoma net 30 poetų, pradedant Kristijonu Gotlybu Milkum ir baigiant Ieva Simonaityte, kuri literatūrinių aukštybių pasiekė kaip prozininkė, bet, dirbusi spaudos darba, gal daugiau iš reikalo, o ne iš pašaukimo anksčiau yra rašiusi ir eilėraščių ir sukūrusi apie 100 jų, nors Domas Kaunas tuos jos kūrinius vertina ne kaip: „Poetės eilėraščiai primityvoki, įkyraus agitacinio tono, be gilesnio jausmo ir minties polėkio. Šlubavo eilėdara ir kalba, ne kiek nutolusi nuo prozos“.

Kai kurie tų poetų pristatomi su vienu, su keliais ar visu pluošteliu eilėraščių, o po keliasdešimt puslapių užima Fridricho Bajoraitis ir Mikelio Hofmano kūrinėliai. Jie prabėle nepalyginamai veržlesne, dinamiškesne gaida, nors nenutolo nuo tradicinių lietuvininkų literatūros saviraiškos būdų nei jos temų. Paukšteliu pasirašinėjęs Bajoraitis (1883-1909), miręs džiova, buvo baigęs mokytojų seminariją, parašė tik apie 50 ligi šiol žinomų eilėraščių, kurie autoriui pelnė visuotinį pripažinimą. Jo kūryba buvo žymiai brandesnė, subtilesnė. Tai vienas ryškesnių, o gal net ryškiausių 20- to a. pirmos pusės Mažosios Lietuvos poezijos pavyzdžių, iš kurių įkvėpimo sėmėsi kiti poetai bei kultūrinio gyvenimo organizatoriai, kaip rašo Domas Kaunas. Skaitytoją labiausiai, sako, patraukdavo tėviškos meilės nuorišdumas, subtiliai išreikštas raginimas priešintis asimiliacijai ir socialinės neteisybės pajautimas, patriotinis patosas. Jo eilėraščiai iki hitlerinių laikų vis buvo perspausdinami periodikoje, kalendoriuose, mokykliniuose vadovėliuose, deklamuojami šventiniuose renginiuose.

Mikelis Hofmanas (1889-1921), kitas jaunas miręs džiovininkas, ejęs Bajoraitis tradicijų keliu, nebaigęs aukštesnių mokslų ir neatitrukęs nuo kaimo aplinkos – nuo savo Musaičių kaimo, kurio dabar jau nebėra. Kas jam pasisekė, tai išleisti tris savo eilėraščių knygeles.

Daug kam gal beveik naujienu bus, kad ir Vydūnas rašė eilėraščius (jų antologijoje išspausdinta 15). Rašė ir Martynas Jankus (5 pavyzdžiai išspausdinti).

Ir kiti yra palikę jdomių kūrinių, tegu šiandien ir nebe-patrauklios formos. Tos jų mintys brangios, nors dažno nekokie būta eiliuotojo. Va, man į akis krito Kristupo Lekšo poros gana talpių puslapių eilėraščių „Lietuviški kiemų vardai.“ Poezijos skriaudas nuo kryžiuočių laikų, (Nukelta į 4 psl.)



Adomas Braks (1886-1952) – vienas iš Mažosios Lietuvos politinio, kultūrinio ir organizacinio gyvenimo vadų. Kaip dailininkas, iliustravo Vinco Kudirkos bei daugelio Vydūno raštų leidinius, sukūrė nemažai didesnių grafikos bei tapybos darbų. Mirė nukankintas Sibire, kur buvo išvežtas 1941 metais.

Iš Mažosios Lietuvos

XIX a. – XX a. pradžios lietuvių poezijos

Fridrichas Bajoraitis

PIRMŲN!

Pažistu žemele –
vaisinga dirva,
graži ta šalėlė,
graži Lietuva!

Ten ošia girelės,
kad siaučia audra,
ten žydi kvietkelės,
graži Lietuva!

Ten mislys žmoneliai:
kaip skamb jų daina!
Ko žib jų veideliai?
Graži Lietuva!

Girdėjau šnekelę:
„Bet ji per menka,

sunyks ta tautelė –
jau ji per sena!“

Tiesa, jūs, kvailėliai,
greit einat senyn,
bet mes, lietuveliai,
mes gemam – pirmyn!

(1906)

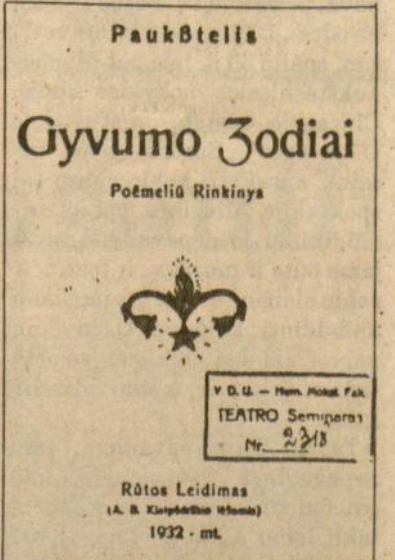
LIETUVIŲ ATBUDIMAS

Broliai, sesers, žinot jau?
Lietuva atbunda!
Ir girdėjau, ir mačiau:
visur kruta, juda!
Visur skamba tie garsai:
„Visur vis lietuviškai!“

Mes, mes – neprazūsim!
Buvom! Esam! Būsim!“
Ne garsų tik – ir darbų
galim jau matyti:
knygų štai lietuviškų
siūlo mums skaityti!
Siūlo mums – skaitysim
ir vienybėj dirbsime.
Mes, mes – neprazūsim!
Buvom! Esam! Būsim!

Broliai, kas dar būt atstu,
šiandien į vienybę!
Ir narsu tada šventu
griaukim atkaklybę.
Ir atsiekim, kas gera,
kas gražu, lietuviška. –
Ne, mes neprazūsim!
Buvom! Esam! Būsim!

(1906)



Fridricho Bajoraitis eilėraščių rinkinys „Gyvumo žodžiai“ (1932), sudarytas ir išleistas Vydūno.

Mikelis Hofmanas

Kam šniokščia tie vėjai ir ko jie raudoj?
Dėl ko jų balseliai taip graudūs pastoj?
Ah, gaisro gražumas, prislėgta šalis,
ir visur buklumas, kur kreipi akis!
Ir patys tie žmonės lyg tartum aklai
i prapultį bėga tiesiog tekini!

Rods, vėjai kel rauda, rūsti jų širdis,
kad tauta nejaučia, jog moj jai mirtis.
Kad vėju tą raudą išgirstų visi
ir rengtus į kovą didi ir maži!
Tad būtų mums vėjai paveikslas narsūs,
begaudžiant mums viltį, ateities laikus!

(1913)

Ko liūdna, širdelė, kam raudą gimdai?
Ar tyn ryt žiemelė, jau krinta sniegai!
Tiek amžių praėjo, daug metų sunkių,
kiek sviestas kentėjo, kiek teikė skriaudų?

O žiema kad lankos, ar vargas tai koks?
Lyg drobė tad lankos, gražumo nestoks.
Išleties juk nori gyvybę visa,
ir žemė nuvaro, ji miego pilna.

Jau patals ją kloja minkčiausiu pūku,
o medžiai per vėją daug teik jai dainų.
Kad grįš vėl saulelė prie dangaus aukštyn,
sušils tai žemelė, eis širdis linksmy.

(1913)

JAUNYSTĖS SAPNAI

Kur pradingo tie laikai,
kai jaunystės spinduliai
mano širdį užžavėjo
ir daug laimės man žadėjo –
o dabar lyg vaiks verkiu!
Kaip pavasario vėdai,
vėjo draskomi ūmai,

taip ir mano tos svajonės,
bergždžios jos, be abejonės,
n'išsipildys niekadoms.
Jau maštai apie kapus,
ar jau gulčiau aš į juos?
Ne, per jaunus čia sustoti,
už tėvynę reik kovoti –
pataisyti reik klaidas.
Man beaklėjant sapnus,
veltui bėgo laiks sraunus.
Gaila man jaunų dienelių,
gaila n'uzbaigtų darbelių,
štai senatvė jau ir čia.

(1919)

I DARBA!

I darbą, artojai,
žiemos nūn pavojai
nebegsdina mūs.
Jau čulba paukšteliai,
jau sprogs medeliai,
jau šalčiai pražus.



Mikelio Hofmano eilėraščių rinkinys „Jaunimo aidai“ (1920).

I darbą šiandieną!
Taip kviečia kiekvieną
perkūno balsai.
Tai arkim, akėkim
ir grūdus tuoj sėkim –
lai auga javai.
Prie tautiško darbo,
brangiausio mūsų skarbo
subrūškim visi!
Prikelkim tėvynę –
išauš mums gadyne
po audros šviesi.

(1919)

AŠ NORIU KOVOTI!

Aš noriu kovoti
už laisvę tautos
ir dirbdams išvysti
grožybę aušros...
Aš trokštu liuosybės
tėvynei ir sau.
Tarp priešų nelaisvęj
gyvent atgrisau.
Ką gelbt mane turtai,
kad vergas esu!
Kad šiandien vergovės
juk pančius nešu.
Dar svetimais liežuviais
tebskamba tarp mūs,
sakykit man, broliai,
ar vis jau taip bus?
Dar svetimais kardas
tebskamina mus,
ar Nemuns, Rambynas
jau visad jų bus?
Bet žinom kiekvienas,
kad mainos laikai.
Žinokim, jog laisvęj
augš mūsų vaikai.
Matau tenai rytuos
brūkšmelį aušros...
Prasvis mums saulelė
gadyne laisvos.

(1919)

Kristupas Lekšas

LIETUVIŠKI KIEMŲ VARDAI

Kretinga ir Miškogaliai,
Priekulė, Lankupiai,
Šudibarzdžiai bei Pabalai,
Vyžiai, Pabudupiai.
Vaiženčiai, Skirbts, Eglininkai,
Traksėdžiai, Begėdžiai,
Naujininkai, Šilininkai,
Gnybalai, Klaipečdžiai.
Vanagai, Striliai, Bitėnai
Ir Vilka, Balandžiai,
Šūdagniai, Kintai, Šilėnai,
Žardviečiai, Pautkančiai.
O Jakštai, Gudai, Užpirdžiai,
Didėli Tabakiai,
Stoniškiai, Kiškiai, Pagirdžiai,
Lazėnai, Dvišakiai.
Bet Mineikiai, Smiltininkai,

Šūdynai, Povilkiai,
Drukiai, Krukiai, Ožiapinkiai,
Pleinė, Susimilkiai.
Čia Švirksčiai ir Versmininkai,
ir Spingiai, Prūseliai,
Žagarai bei Žardininkai,
Kūgeliai, Kalveliai.
Tauerlaukiai ir Jonaičiai,
Kirlikai, Barzdėnai,
Budelkiemiai bei Piktaičiai,
Paleičiai, Kreivėnai.
Šiukšta Stenclai, Šakūneliai
ir Plikiai, Vytautai,
Melnaragiai, Kaukėneliai,
Užpelkiai bei Šniaugštai.
Puskepaliai, Noragėliai,
Tirkščiai, Šūdledimai,
Rusnė, Akmina, Trušeliai,
Pašyčiai, Minkštimai.
Tilžė, Klaipeča, Miesteliai
ir Svarai, Katyčiai,
Šuneliai, Šilininkėliai,

Išdagai, Norkyčiai.
Gyverlaukiai, Laukininkai
ir Strazdai, Raukučiai,
Šuderaičiai, Aukštinninkai,
Sausgalviai, Degučiai.
Prosit, Kiškiai, Rauptutynai
ir Blauzdžiai, Musaičiai,
Antleičiai, Švepliai, Skvirblynai,
Virbalai, Klapaičiai.
Vabalai, Baubliai, Degimai,
Krauleidžiai, Kalnėnai,
Juodgaliai, Kakšiai, Mažrimai,
Karklė, Piktupėnai.
Vėl Snapai, Snargliai, Smulkėliai,
Užlekniai, Rubokai,
Trakininkai bei Gaideliai,
Kumeliai ir Šokai.
Girininkai, Kunkiai, Raudžiai,
Papušynai, Miškas,
Kulmenai ir Kulkiai, Graudžiai,
bus šiek tiek – ir viskas.

(1912)

Linksma Užgavėnių folkloro pynė: Dainavos ansamblio pastatymas Chicagoje

MYKOLAS DRUNGA

Lietuvių meno ansamblis Dainava, prieš dvejus metus į sceną išvedęs „Lietuviškas vestuvės“, š.m. spalio 30 d. toje pat Marijos aukštesniosios mokyklos salėje, Chicagoje, pastatė „Lietuviškas Užgavėnes“. Sunku vienu terminu nusakyti, kokio žanro tai spektaklis. Miuziklu, operete ar vaidinimu jo nepavadinsi, nors jame būta ir muzikos, ir teatro, ir šokių elementų. Gal geriausiai jį apibūdinti kaip su Užgavėnių papročiais bei folkloru susieta dainų, šokių ir teksto inscenizacija.

Tačiau kaip pavadinsi, taip nepagadinsi. Svarbiausia, kad gausiai susirinkę žiūrovai spektaklį labai šiltai priėmė. O kai nėra didelių meninių pretenzijų, publikos patenkinimas — svarbiausias dalykas, ir to visiškai užtenka.

Užgavėnininkai ne tik patiko žiūrovams, bet ir patys scenoje jautėsi linksmai ir žvaliai. Tas jaukumas persimetė ir į publiką. Visus pagavo iš scenos tryškusi gera nuotaika.

Šiometinis spektaklis — ko gero net įdomesnis, gyvesnis, spalvingesnis už anų metų vestuvinį. Tradicinę kaimo kapelą (akordeonistai Rasa Šoliūnaitė-Poskočimienė bei Viktoras Puodžiūnas ir skripkoriaus Herkulis Strolia) škart papildė net 16-os asmenų sodriai, skaidriai skambantis orkestras. O scenoje, šalia choristų bei šokėjų pulkų, sukiojosi ir gausybė individualių veikėjų, atlikusių gerai parinktas kaimo



Vaidalai iš Dainavos ansamblio „Lietuviškų Užgavėnių“ spektaklio 1988 m. spalio mėn. 30 d. Marijos aukštesniosios mokyklos auditorijoje, Chicagoje.



Nuotraukos A. Plenio

žmonių ir užgavėninio paprotyno roles. Spektaklio vaidinė pusė karūnavo itin stilingos dekoracijos, kaukės ir kostiumai.

Iš veikėjų gal labiausiai krito į akį Rima Polikaitytė ir Jūratė Jankauskaitė (dvi itin sveiko, dailaus gymio sodžiaus merginos), Rita Likanderytė (vienos jų drūta tetulė), Julius Balutis (senasis šeimininkas, tetulės brolis), Aldis Barškėtis (šeimininko sūnus), Stasys Bernatavičius (Lašininis), Andrius Bernotavičius (Kanapinis), Audrius Rusėnas (labai simpatiškas ir gracingas ožys), Juozas Vieraitis (pirklys alias žydas), Rita Ostytė (meška), Rasa Holenderytė (Gilti-

nė), Gailė Butts (gervė), Danguolė Ilginytė (čigonė) ir Antanas Krutulis, Louis Zurlis bei ypač Kristina Likanderytė (elgetos). Buvo jų ir daugiau. Jie visi žodžiu ir judesiu iš spektaklio padarė teatrą.

Žinoma, viso „pasispardymo“ pagrindą sudarė muzika. Ji susidėjo iš liaudies dainų su orkestru palyda, kelių orkestrinių interliudijų ir kaimo kapelės grojamų šokių. Dainos harmonizuotos S. Gailevičiaus, A. Rekašiaus, A. Račiūno, P. Olekos, J. Motiekaičio, J. Neimonto ir kitų, neidentifikuotų kompozitorių. Orkestraciją bei interliudijas parengė chorui bei orkestrui diriga-

ves Darius Polikaitis. Dainavičiai traukė švariai ir gana tvirtai (ypač moterys, nors jų sekciroj buvo ir gergždžiančio atspalvio); ritminio nesulygiavimu su orkestru pasitaikė vos vienas kitas. Atlikimo stiprumu dėmesio verta ypač antros dalies daina „Jau alutis padarytas“. Bendras muzikos pobūdis — malonus ir gana tradicinis (skaityk: romantiškas), savo „moderniais“ (skaityk: priešromantiniais, senoviškais) disonansais išsiskyrė gal tik sutartinė „Čiuz, Čiuzela“. Orkestro skambesys — be priekeptų. Tai ir vėl Dariaus Polikaitis nuopelnas. Šio jaunučio muzikanto vardas lig šiol daugiausia

susietas su estrada. Iš šio koncerto matyti, kad Polikaitis tinka ir vad. „rimties“ dalykams. Tai greitai brestanti pamaina Marijošui, Kučūnui, Vasačiui, Kaminskui ir Kazėnui. (Idomus reiškinys — nors savo orkestro išvievijoj neturim, su dirigentais mums sekasi!)

Chorą parengė jo muzikinė vadovė Rasa Šoliūnaitė-Poskočimienė. Jos rankose Dainava išlaikė savo pozicijas tarp mūsų miesto chorų — būtent antroje vietoje po operininkų. Šokiais Dainavai šį kartą talkino Chicago „Grandis“ (užpėnai dainavičiai buvo pasikvietę Lemonto „Sūkuri“). Turbūt

neužgausime per daug šokėjų, pasakydami, kad „Grandis“ — ne ir vad. „rimties“ dalykams. Tai greitai brestanti pamaina Marijošui, Kučūnui, Vasačiui, Kaminskui ir Kazėnui. (Idomus reiškinys — nors savo orkestro išvievijoj neturim, su dirigentais mums sekasi!)

Chorą parengė jo muzikinė vadovė Rasa Šoliūnaitė-Poskočimienė. Jos rankose Dainava išlaikė savo pozicijas tarp mūsų miesto chorų — būtent antroje vietoje po operininkų. Šokiais Dainavai šį kartą talkino Chicago „Grandis“ (užpėnai dainavičiai buvo pasikvietę Lemonto „Sūkuri“). Turbūt

sukūrė jau minėtą butaforiją — scenovaizdį, rūbus, kaukes. Jonas Paronis ir Vida Momkutė spektaklį apšvietė. Visa šioji žmogiška ir daiktiška atrama, be abejo, lengvino ir režisierės Zitos Kevalaitytės-Visockienės darbą. Bet jei režisierius nemokėtų režiisuoti (o tokių lietuvių scenoje kartais pasitaiko), tai net ir gana nepretenzingas spektaklis būtų galėjęs išskysti. Čiagi viskas ejo sklandžiai, be liukų ir kyšančių siūlų. Pamoka mūsų išvievijos saviškai: kartais saugiau siekti mažiau ir pasiekti daugiau, negu siekti žvaigždžių, o užčiuopti tikrai savo bamba. Dainava šią pamoką gerai išmoko.

Karalius kenčiančiam pasauliui

(Atkelta iš 2 psl.)

valanda, Morkus pamini užrašą ant kryžiaus: „Žydų karalius“, po to parodo plėšikus iš abiejų nukryžiuotojo Kristaus karaliaus pusių — dešinės ir kairės. Du apaštalai buvo prašę vietų iš Kristaus dešinės ir kairės, kai jis ateis į savo karalystę (10:37). Bet jam ten atsiradus, tose garbės vietose tebuvo du plėšikai, nes apaštalai, kančios išsigandę, išsilakstė.

Antrieji iš Jėzaus tyčiojosi praeiviai, iš Jėzaus pranašystės atstatyti žydams brangiausią dalyką, simbolį Dievo buvimo su savo tauta — šventyklos (15:29). Mesijas turėjo būti tas, kuris apsaugoja šventyklos šventumą, ją apvalo nuo pagonių išniekinimo, o Kristus, žydų akimis, net savo kūno šventumo negali apsaugoti nuo pagonių romėnų išniekinimo. Krikščionys, kurie žmogaus kūną supranta kaip Dievo šventyklą ir Kristaus kančią kaip jį atperkantį, apvalantį nuo nuodėmės pančių, čia mato aštrią ironiją.

Tretieji tyčiojasi žydų tautos vadai — iš jo kaip Mesijo, Izraelio karaliaus, kuris net pats savęs negali išgelbėti (15:31-32). Čia vėl aštriausia ironija, nes Kristaus mirtis kaip tik yra ne tik žydu, bet ir visos žmonijos išgelbėjimas.

Trečiasis pasityčiojimas: Jėzus — Dievo Sūnus. Trečiojo pasityčiojimo vaizdas (15:34b-36b) prasideda su Jėzaus šauksmu: „Eloji, Eloji, lema sabachthani?“ Tai Sūnaus šauksmas į savo Tėvą, kurį jo nepažinusi ir jį atmetusi tauta interpretuoja kaip šaukimąsi Elijo, šauksmą išgelbėjimo, mesijiniam darbui žiauriai nepasisekus.

Žydu lauktasis ženklas, kad Mesijas ateina — tai Elijo pasirodymas. Šis Elijo paminėjimas Jėzaus kančioje primena 9:11-13 skaitytą apaštalų užklausimą Jėzaus, kodėl pranašystėse rašoma, kad prieš

Mesija turi ateiti Elijas. Jėzus, turėdamas Jona Krikštytoja galvoje, atsako, kad Elijas jau buvo atėjęs „ir jie padarė jam, ką norėjo“, t.y. nužudė „taip, kaip apie jį parašyta“. O skaite



Oskar Kokoschka. Nukryžijavimas ir vaikai. Iš Vatikano Šiuolaikinio meno muziejaus.

evangeliją nuo pradžios, prisimename, kad Jonas Krikštytojas buvo apibūdintas tomis pačiomis dykumoje gyvenančio pranašo detalėmis, kaip ir Elijas Senajame Testamente.

Idomu ir tai, kad 9-tame skyriuje paaiškinimai apie Eliją įreminami kentėjančio Žmogaus Sūnaus pranašystė ir kad Kristus dar buvo užsiminęs Eliją per savo atsimainymą. Morkus iškelia ironiją ir šiame Jėzaus šauksme. Žydai mano, kad Jėzus šaukiasi išgelbėjimo iš Elijo (kurį skaitytų Jono Krikštytojo pavidale, ir tad negalėsiantį jo išgelbėti), bet iš tikrųjų Jėzus šaukiasi savo Tėvo — Dievo 22-sios psalmės žodžiais: „Dieve, mano Dieve, kodėl gi mane apleidai?“

Būdamas Dievo Sūnus, Jėzus

savo mirties momentu reiškia ne beviltiškumą, bet viltį, užgiedodamas psalmę, kuri baigiasi pasitikėjimu, kad Dievas savo tarną išgelbės. Pasivedęs Dievui per visą savo gyvenimą, Kristus, tikrasis Izraelio karalius ir visos žmonijos Mesijas, pasirodė ir ištikimasis Dievo Sūnus iki paskutinio savo atodūso, vykdydamas visos žmonijos atpirkimo darbą, taip, kaip Morkus jį apibūdino savo evangelijos pirmoje eilutėje.

Morkaus evangelijoje Jėzus iš tikrųjų yra pats galingiausias valdovas, naudojantis paties Dievo Tvėrėjo galią tramdyti audras, gydyti žmones, atleisti nuodėmes ir prikelti iš numirusių. Jėzus — iš tikrųjų galingas vadas, patraukęs ne tik žydu, bet ir neįžydu minias savo skelbiamą gerąja naujiena. Bet jo didžiausias, daugiausia galybės reikalaujantis darbas — galutinis nuodėmės ir mirties nugalėjimas — reikalavo jo gyvybės aukos. Jis, būdamas ištikimasis Dievo Sūnus, jo valios vykdytojas, net ir šios aukos nepagailejo — visiškai, sąmoningai priimdamas žmogiškumą visoje jo silpnybėje, imtinai ir su mirtimi.

Kaip tik tuo žmonių meilei pasižymėjusiu žmogiškumu jis parodė ir savo dieviškumą, savo karališką galybę — nužemintu tarnavimu kitiems. Ir tie, kurie norime jame gyventi, juo sekti ir tuo nugalėti ir ligas, ir nuodėmes ir net tamsybių galybes — turime rūpintis, taip, kaip jis — pirmiausia pasivesti jo Tėvo tarnybai — ginti išnaudojamąjį, skriaudžiamąjį, pavergtąjį, nežūrint piktųjų galių, kurios prieš mus tame darbe sukiltų ir norėtų mus fiziškai sunaikinti. Antano Terlecko žodžiais, „Blogiausia, ką jie gali mums padaryti, tai nužudyti.“ Tai yra karaliavimas su Kristumi, sėdėjimas jo galybės dešinėje ir kairėje, dar čia žemėje esant. Tokie bus mūsų darbai, nes toks mūsų triumfuojantis karalius.

Kaip ažuols drūts...

(Atkelta iš 3 psl.)

jame turbūt nėra ko net pradėti ieškoti. Bet kai tose lietuvininkų žemėse vietovardžių pavadinimai buvo keičiami į vokiškus, dabar jie iškeisti į rusiškus visokius čystus ir nečystus prūdus, tas eilėraštinis turėtų būti brangus dokumentas, nes jame surašyti 1912 metais buvę lietuviški kaimai ir miestai!

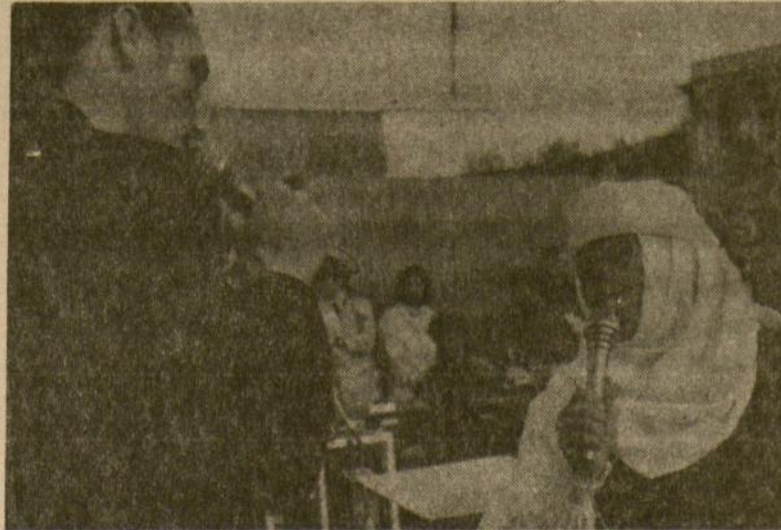
Knyga parėngta, kaip sakoma, moksliskai. Duota žinių apie poetus, kurių kūriniai spausdinami. Paruoštas ir žodynelis. Išspausdintos ir 35 iliustracijos — kai kurių poetų portretai, knygu viršeliai, vieno kito rankraščių atspaudas. Tarp jų yra ir poetiška poza nufotografuoto dar jauno Vydušo nuotrauka ir jaunos Ievos Simonaitytės, kurią esame ipratę matyti nuotraukose jau pagyvenusią ar susenusią. Abiejų tos nuotraukos, bent svetur, gal niekada ir nematytos.

Laiškas redakcijai

Ačiū už šeštadienio, lapkričio 12 dienos, *Draugo* literatūrinės dalies „Kertinės paraštės“ labai konkrečias mintis ir siūlymus. *Draugas* įprastai pas mus ateina savaitėm pavėlavęs ir po 4-5 numerius kartu. Šį kartą iplaukė vienas ir pašto dėžutė labai greitai. Kaip tik šiandien parašiau laišką [Lietuvon] su panašiomis idėjomis ir siūlymais. Dabar pats laikas vienam iš Lietuvos pasiųskupų [...] atvažiuoti į Ameriką aukų Katedrai, Prisikėlimo bažnyčiai, Šv. Kazimiero bažnyčiai.

Reikia dokumentuoti visas video juostas. Gal imtusi reikalą ir rankas JAV LB Švietimo taryba??? Žodžiu, darbų marios. Tokių sugestijų reikia daugiau, praktiškų.

Kun. Viktoras Dabušis
Seminole, Florida



„Anties“ vadovas Algirdas Kaušpėdas dainuoja kartu su džiukų liaudies dainų propaguotoja Veronika Janulevičiūte viename koncerte Vilniuje.

Nuotrauka Audriaus Zdanavičiaus

Iš Italijos — lietuviška „Antis“

Lietuviai jaunuoliai nė kiek nemažiau domisi šiuolaikine muzika, kaip jų bendraamžiai draugai amerikiečiai, tik iki šiol nebuvo jiems per daug progos susipažinti su Lietuvoje kuriamą šio žanro muzika. Tačiau, kai atsirado roko grupė „Antis“, viskas pasikeitė. Pralaužta išvievijos muzikos „gintarinė uždanga“. Net ir JAV lietuviai užsikrėtė Algirdo Kaušpėdo vedamo ansamblio „bytu“ „Antis“ nešeniai buvo nuskrudusi į Italiją ir ten, Romoje, Venecijoje bei kitur sėkmingai koncertavo. Šiltai italai priėmė tikro lietuviško „Anties“ roko atspalvio muziką. Štai Kaušpėdas pasakoja:

„Norėdami įveikti kalbos barjerą, teatralizavome koncertus. Atsigabėnomė šokią tokią scenografiją — maskuojančius tinklus su istrigusiais autoritetų portretais, viršuje iškabinome ansamblio „politbiurą“ ir septynių metrų ilgio užrašą „Antis“. Nepamiršome savo nuolatinių draugų — manekėnų ir iškamšų ir dar visokiausių keistų rakančių. Jau pirmą dieną susipažinome su Romos lietuviais, Vatikano radijo bendradarbiais ir atvykusiais iš Amerikos lietuviais. Jie labai maloniai mums visur talkino ir net, bijodami izeisti

arba pakenkti Sąjūdžiui, derino radijo laidų, liečiančių mus, tekstą. Diktorė Nijolė Tutkaitė išvertė dainų tekstus. Vieni mus išpėjo, kad žodžiu „mafija“ Italijoje nereikia piktnaudžiauti, nes gali juos izeisti, kiti mus tikino, kad mafijos tema Italijoje, kaip ir kaubojų Amerikoje — seniai suvalgytas sumuštinis. Šiaip ar taip, „Anties“ „mafija“ italai sutiko gerai“.

Chicago „Žemė L“, jaunesnių lietuvių profesionalų redaguojama ir išlaikoma savaitinė radijo laida, propaguoja lietuvišką roką. Šio vakaro, lapkričio 26 dienos, laidoje, 8:40 iki 10 v.v., „Žemė L“ perduos specialiai iš Romos gautą čikagiečio Algio Sodonio padarytą interviu su „Anties“ roko grupės nariais per WPNA radiofoną 1490 AM ruožu iš Oak Park, Illinois. Ž.L.

• Dailininko Alfonso Dargio (Friedrichshafen, Vakarų Vokietija) 80-ties metų sukaktuvinė paroda buvo vakar, lapkričio 25 dieną, atidaryta Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Parodoje išstatyti patys naujausi Alfonso Dargio darbai. Paroda vyks tris savaitgalius — iki gruodžio 11 dienos.

Lietuva tebelaukia...

(Atkelta iš 2 psl.)

pralaimėjimo alternatyvą. Visiems turėtų būti aišku — jeigu Lietuva dabar savo artimiausioje siekiuose pralaimės ir prarastai, ką jau yra išsikrovusi, okupacijos varžtai vėl ilgiems dešimtmečiams ją užsmaugs taip, kad ji kažin ar kada nors beatsigaus.

Džiaukimės ir toliau dabartiniais mūsų kovojančios tautos dalies pasiekimais, tačiau nepraraskime sveikos nuovokos ir jau šiandieną pradėkime daryti viską, kad nuo Lietuvos atitoltu jau grėsiantis didelis pavojus.

Lietuvos tikrosios laisvės ir nepriklausomybės atgavimo tolimasis sprendimas pareis nuo to, kaip išsikraus dabartinė įtampa, kurią dabar pergyvena visa Lietuva, siekianti ne galutinio, o artimiausio savo tikslo — visiško savarankiškumo beveik visose gyvenimo srityse, kol kas pasiliekančios TSRS sudėtyje. Kad tiktai toks kelias į tikrąją Lietuvos laisvę dabartinėje Lietuvos situacijoje yra įmanomas ir realus, to nematyti negalima.



Iš „Sąjūdžio žinių“ Nr. 34.

Lietuva dabar šaukiasi pagalbos ir laukia paramos iš viso pasaulio, nes ji nėra tikra dėl savo rytojaus. Tarpininku tarp pavergtosios Lietuvos ir pasaulio gali būti tik tai mūsų išvija. Toks tarpininkavimas dabar turėtų būti pagrindine mūsų misija.

Laisvinkime Lietuvą konkrečiu ir efektyviu veikimu ir lietuviškojo sąmoningumo ugdymu bei stiprinimu mūsų pačių tarpe.

Vytautas Skuodis